

Veles'in üçte ikisi hıristiyan, üçte biri Türk olmak üzere 3800 hâneye sahip olduğunu yazar. Şehirde herhangi bir yahudi ailesi bulunmazken yirmi hânelik bir Çingene nüfusu vardı. Beş cami ve bir yüksek saat kulesi yanında Hahn, yeni ve çok büyük Aziz Panteleimon Kilisesi ile oldukça iyi durumda olan Aziz Demetrius Manastırını anar.

1900 yılında Vasil Kaņčov (Kānčov), Veles şehrinin 19.600 nüfusu barındırdığını yazar. Bunlar 12.000'i Bulgar hıristiyanı, 6600'ü müslüman, 500'ü Ortodoks hıristiyan Ulah ve çoğu müslüman olan 500 Çingene'den ibarettir. Bu da nüfusun % 35'ini müslümanların teşkil ettiğini gösterir. 1315 (1897-98) tarihli *Selânik Vilâyeti Saldâmesi*'ne göre Köprülü kazasının (şehir ve doksan üç köyü) toplamda 49.404 nüfusu vardır. Bunların yaklaşık % 37'si müslümandır. Müslümanlar çoğunluğu Türkler olmak üzere daha küçük gruplar halinde Bulgar / Makedon kabileleri, Arnavutlar ve bazı Çingeneler'den meydana gelmektedir. Kaņčov Bulgarlar'ın sayısını biraz daha yüksek, müslümanların oranını ise biraz daha düşük gösterir.

Şemseddin Sâmî 1314 (1896-97) yılında Köprülü'de 16.279 nüfus, dokuz cami, iki mescid, yedi tekke, üç kilise, bir manastır (Aziz Demetrius), bir rüşdiye, müslümanlar için üç, Bulgarlar için üç ve Yunanlılar (Yunanlaşmış Ulahlar) için iki mektep bulunduğunu kaydeder. Bunların yanında otuz iki han, bir de hamam vardır. Her yıl mayıs ayında büyük bir panayır kurulur. % 34'ü müslüman olan Köprülü kazasının genelinde nüfusu Kaņčov'un verdiği rakamlarla aynıdır. XIX. yüzyılın ilk yarısında birçok seyyah da Köprülü bölgesinin üçte birinin müslüman, üçte ikisinin hıristiyan olduğunu belirtmiştir.

Nakşibendîyye tarikatının Makedonya'daki merkezi Köprülü civarındadır. Burası büyük bir Türk köyü olan Çeltikçi'deki (Orizare) tekkeyi işaret eder. 1960 yılına kadar aktif olan tekkenin binaları hâlâ ayakta. Aynı şekilde Orizare'de Rifâiyye tarikatının bir tekkesi mevcuttur. Rifâî şeyhlerine ait üç türbe 1980'e kadar ayakta durmasına rağmen dinî bir merkez halinde kullanılmamıştır. Köprülü'de ayrıca Bektaşîler'in ve Halvetiyye tarikatının Karabaşîyye kolunun birer tekkesi vardı. Karabaşî tekkesi, son şeyhi Alâeddin Efendi'nin Türkiye'ye gelmesiyle 1957'de kapandı, Rifâiyye Tekkesi 1980'lerin sonlarına kadar hizmette kaldı.

1912 yılının sonbaharında Sırp ordu-su Köprülü'yü ele geçirdi. Şehir, sonraki

yıllarda müslüman nüfusun yavaş yavaş azalması ve yaşamın durgunlaşması sebebiyle 1970'lere kadar Osmanlı görünümünü büyük ölçüde korudu. 1950'de Tito'nun Yugoslavya sınırlarını açmasıyla Köprülü müslümanlarının çoğu Türkiye'ye göç etti. 1964'te şehrin nüfusu 30.000'e çıktı. Şehrin ticarî işlevini devralan yeni endüstriler (çinko ve kurşun metalürjisi, tekstil, ipek, porselen, gıda maddeleri) yatırımcıları şehre çekti. 2002 yılında Köprülü'nün nüfusu 55.108'di. İslâmî bir hayat için düzenlenmiş binaların çoğu şehrin modernleşmesi sürecinde ortadan kalktı. Günümüzde Köprülü'de küçük bir müslüman toplulukla birlikte 1179 (1765-66) yılına ait Köprülüzâde Hâfız Ahmed Paşa'nın Paşa Camii ve şehrin en eski yerindeki Hacı İbrâhim Kumsal Camii bulunmaktadır. Mütevazî bir mimari değere sahip her iki camiden sadece Kumsal Camii bugün açık durumdadır.

BİBLİYOGRAFYA :

1445 Tarihli Paşa Livâsı İcmâl Defteri: Metin (haz. Halil İnalçık v.dğr.), Ankara 2013, s. 81-91; E. Brown, *A Brief Account of Some Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, Macedonia, Thessaly*, London 1673, s. 45; Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme* (Dağlı), V, 306; J. G. von Hahn, *Reise von Belgrad nach Salonik*, Wien 1861, s. 103-105; V. Kānčov, *Makedoniya, Etnografiya i Statistika*, Sofia 1900, s. 456-459; a.mlf., "Segašnoto i nedavnoto minalo na grad Veles", *Periodičesko Spisani na Bālg. Knizov*, sy. 39 (1892) [yeniden neşri için bk. V. Kānčov, *Izbrani Proizvedenija*, II, Sofia 1970, s. 182-282]; J. Ivanov, *Severna Makedoniya* (ed. D. J. Biserov), Sofia 1906, s. 205-208; K. N. Kostić, *Naši Novi Gradovi na Jugu* (Srpska Književna Zadruga, Kolo XXV, Br. 168), Beograd 1922, s. 101-104; A. Nikolovski v.dğr., *The Cultural Monuments of the People's Republic of Macedonia* (trc. J. M. Leech - V. Mostrov), Skopje 1961, s. 129-131, 143-144; A. Stojanovski, *Gradovite na Makedonija od krajot na XIV do XVII vek*, Skopje 1981, s. 65-72; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri III*, s. 90-92; Džemal Cehajčić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo 1986, s. 110-112, 174; J. V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans*, Ann Arbor 1987, s. 156, 271, 297; A. Popovic, *Un ordre de derviches en terre d'Europe: la Rifâ'iyya*, Lausanne 1993, s. 114, 127-128; N. Clayer, *Mystique, état et société: Les halvetis dans l'aire balcanique de la fin du XV^e siècle à nos jours*, Leiden 1994, s. 206, 227-231; I. Mikulčik, *Srednovekovni Gradovi i Turdini vo Makedonija*, Skopje 1996, s. 340-344; G. Palikruševa, "Derviškiot red Halveti vo Makedonija", *Zbornik na Štipskiot Naroden muzej*, I, Štip 1958-59, s. 105-119; T. Tomoski, "Srednovekovni Gradovi vo Makedonija medju rekite Vardar, Bregalnitsa i Lakavitsa", *Godišen Zbornik*, IV (XXX), Skopje 1978, s. 267-293; Kāmūsü'l-a'lâm, V, 3916-3917; *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1971, VIII, 338; "Titov Veles", *Brockhaus Enzyklopädie*, Wiesbaden 1973, XVIII, 722-723.



MACHIEL KIEL

KÖSOĞLU, Nevzat
(1940-2013)

Türk kültür adamı,
yazar ve yayıncı.

7 Ekim 1940 tarihinde Erzurum'un İspir kazasında doğdu. Babası dava vekili Tayyip Bey, annesi İkizdereli Kumbasalar'dan Reyhane Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini İspir'de tamamladıktan sonra Erzurum Lisesi'ne girdi. İkinci ve üçüncü sınıfları Karabük Demir Çelik Lisesi'nde okuyarak buradan mezun oldu. 1959'da girdiği İstanbul Hukuk Fakültesi'ni 1964'te bitirince Ankara'ya gitti. 1967 yılının sonlarına kadar *Babiali'de Sabah* gazetesinin Ankara bürosunda çalıştı. Yazı hayatına aynı yıl çıkardığı *Söğüt* dergisinde başladı. Avukatlık stajının ardından askerlik görevini Kars'ta yerine getirdi. Dönüşünde 1970'te Ankara'da avukatlık yaparken *Ocak* dergisinin yöneticiliğini yürüttü. Aynı zamanda kurucularından olduğu Ötügen Yayinevi'nin editörlük işleriyle ilgilendi ve *Söğüt* dergisinde yazı yazmaya devam etti. 1974'te Milliyetçi Hareket Partisi genel sekreter yardımcılığına getirildi. 1977'de Erzurum'dan milletvekili seçildi. 12 Eylül 1980 darbesinde tutuklandı ve bir buçuk yıl hapis yattı.

1982'de beraat ettikten sonra aktif siyasetten uzaklaştı. Bütün mesaisini Türk kültürünü ve milliyetçiliği besleyen eserleri yazıya geçirmeye, Anadolu Türk kültürünün kaynaklarına yönelik yayınlar yapmaya ayırdı. *Söğüt* Yayıncılık'ı kurdu. Ortak bir çalışmayla on dört cilt halinde hazırlanan, Türk edebiyatının en eski dönemlerinden XX. yüzyıla kadar şiir ve nesir örneklerini toplayan *Büyük Türk Klasikleri* adlı eseri yayımladı (İstanbul 1985-2002). Bir diğer önemli hizmeti de 1990'lı yıllarda Kültür Bakanlığı'nın neşrettiği *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları* serisinin yönetimini üstlenmesidir. Bu seri, *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* adıyla otuz iki cilt halinde basıldı (Ankara 1993-2005).



Nevzat Kösoğlu

Aynı proje çerçevesinde, Başbakanlık Tanıtma Fonu desteğiyle Türkiye'deki Türk edebiyatının diğer Türk dillerine aktarılması amacıyla başlangıcından günümüze kadar edebiyat eserlerinden seçilen beş ciltlik ansiklopedik bir eserin Azerice (1999), Kazakça (2002), Kırgızca (2003), Özbekçe (2003) ve Türkmençe (2003) yayımlanmasını, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Türk büyükelçilikleri aracılığıyla bu ülkelerde dağıtılmasını sağladı. Uzun yıllar Türk Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı'nın başkanlığını da yürüten Nevzat Kösoğlu bu vakfa ait Türk Yurdu okullarının kurucusudur. Evli ve üç çocuk babası olan Kösoğlu 10 Ekim 2013 tarihinde Ankara'da vefat etti ve ertesi gün Gölbaşı Mezarlığı'nda defnedildi.

Türk diline ve kültürüne önemli katkılarından dolayı Nevzat Kösoğlu'na Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk Kültürüne Hizmet ödülü (2009), 41. Türk Ocakları Kurultayı'nda Hamdullah Suphi Tanrıöver Kültür ödülü, 2011 yılında Türk diline ve kültürüne hizmetlerinden dolayı Elginkan Vakfı tarafından Türk Kültürünü Araştırma ödülü verilmiş, 2012'de Uluslararası Türkçe Derneği'nden İsmail Gaspiralı Türk Dili ödülünü almıştır. Kösoğlu hayatının sonlarına kadar Türk milletinin değerlerine sahip çıkmış, onları yücelten yazılar yazmıştır. Türk'ü bir ırk adı olarak değil bir kültür mensubiyetinin ismi olarak tarif etmiş, "Türk olmak doğuştan olmaktan daha fazla bir şeydir, bir idraktır, bir heyecandır, bir cehddir, bir eğitim sürecidir" şeklindeki sözleriyle Türk kimliğinin dikkat çekici bir tanımını yapmıştır. Türk dünyasında yeni bir medeniyet tasarımının hayalini kuran Kösoğlu'na göre Türk dünyası bütün sorunlarına rağmen yeni bir doğuş içindedir. Türk aydınlarına düşen görev bu doğuşu hızlandırmak, kendi kök ve kaynaklarından beslenerek yakacağı "insanlık ateşi"nin bütün dünyayı aydınlatmasını sağlamaktır. Haysiyetli bir gelecek bu yüksek ülküdedir. Nevzat Kösoğlu, iman ve amel ilişkisini her zaman medeniyetin tesbitinde en önemli faktör olarak görmüş, bu ilişki aynı zamanda onun tefekkür dünyasının temel belirleyicisi olmuştur. Ona göre kültürün sürekli taze ve canlı kalabilmesi, yaratıcılığını kaybetmemesi iman ve amel arasındaki bu ilişkinin sürekliliğiyle mümkündür.

Eserleri. 1. *Kitap Şuuru* (İstanbul 1994). 1968-1973 yılları arasında başta *Söğüt* ve *Ocak* olmak üzere dergilerde çıkan yazılarından meydana gelmektedir. Kösoğlu'nun ilk yazılarından itibaren üye-

rinde durduğu ve "kitap şuuru" diye kavramlaştırdığı şey müslümanların ve özellikle Türkler'in Kur'an'a olan bağlılığı, bütün hayatını ondan aldığı ölçü ve ilkelere göre düzenleme duyarlılığıdır. Düşünce ve kültürümüzün ana kaynağı olduğunu söylediği Kur'an'ı yeni nesillere de temel kaynak olarak sunmanın mutlaka gerçekleştirilmesi gereken bir görev olduğu üzerinde ısrarla durmuştur. 2. *Bediüzzaman Sait Nursi: Hayatı, Yolu ve Eseri* (İstanbul 1999). 3. *Galip Erdem* (Ankara 2002). 4. *Peyami Safa* (Ankara 2003). 5. *Dünder Taşer* (Ankara 2003). 6. *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp* (İstanbul 2005). 7. *Geçmiş Zaman Peşinde yahut Vaizin Söyledikleri* (İstanbul 2007). "Çocukluğumun cenneti" dediği İspir'de geçirdiği yılları anlatır. 8. *Hatıralar yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi* (İstanbul 2008). Eserde müellifin İstanbul ve Ankara'daki hayatıyla birlikte yakın dönem tarihimizin sosyal ve siyasal tablosu gözler önüne serilir. 9. *Şehit Enver Paşa* (İstanbul 2008). 10. *Milliyetçilikte Yeni Arayışlar: Yahya Kemal Hayatı ve Düşünce Dünyası* (İstanbul 2009). 11. *Peyami Bey: Hayatı ve Düşünce Dünyası* (İstanbul 2011). Müellifin bu eserleri, biyografik incelemenin çok ötesinde objektif bir bakış açısı ve özgün fikrî tahlillerle önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Kösoğlu'nun diğer eserleri de şunlardır: *Millet Meclisinde ve Askerî Mahkemelerde Tarihe Konuşmalar* (İstanbul 1987), *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Konuşmalar* (İstanbul 1990), *Millî Kültür ve Kimlik* (İstanbul 1992), *Türk Kimliği ve Türk Dünyası* (İstanbul 1996), *Hukuka Bağlılık Açısından Eski Türkler'de, İslâm'da ve Osmanlı'da Devlet* (İstanbul 1997), *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı* (İstanbul 2000), *Küreselleşme ve Millî Hayat* (İstanbul 2002), *Türk Olmak ya da Olmamak, Millî Kültür, Mozaik Kültür ve Etnisite* (İstanbul 2005), *Türk Dünyasında Yeni Bir Medeniyet Tasarımı* (İstanbul 2013). Kösoğlu kendi düşünce ve fikir hayatının gelişmesinde önemli etkisi olan, büyük değer verdiği Peyami Safa'nın çeşitli dergilerde yayımlanan binlerce makalesinden seçtiği yazıları *Objektif* adını verdiği bir seride toplamıştır (I-VIII, İstanbul 1970-1976). Kendisi bu seriyi hayatının en güzel çalışması olarak kabul eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Nevzat Kösoğlu, *Geçmiş Zaman Peşinde Yahut Vaizin Söyledikleri*, İstanbul 2007; *Hatıralar yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi: Nevzat*

Kösoğlu ile Söyleşiler (söyleşi: Osman Çakır), İstanbul 2008; Süleyman Hayri Bolay, "Nevzat Kösoğlu'nun Tefekkür Dünyası", *Nevzat Kösoğlu'nun Ardından*, İstanbul 2014, s. 17-57; Mehmet Güneş, "Bir Tefekkür Abidesi: Nevzat Kösoğlu", a.e., s. 189-211; Senail Özkan, "Nevzat Kösoğlu", a.e., s. 282-288; Nuri Gürgür, "Kiblesi Dosdoğru Bir Türk Aydını", *TY*, XXXIII/315 (2013), s. 17-20; Cezmi Bayram, "Bir Ülkücü Uçmağa Vardı", a.e., s. 27-29.



AYŞE MELEK ÖZYETGİN

KÖSTENDİLLİ ALİ ALÂEDDİN

(ö. 1143/1730)

Halvetî-Ramazânî şeyhi.

1053'te (1643) Sofya'ya bağlı Köstendil şehrinde doğdu. İlim çevrelerinde Köstendil Müftüsü diye tanınır. Hayatına dair en ayrıntılı bilgiyi veren ilk kaynaklardan Fındıklılı İsmet Efendi'ye göre tahsilini memleketinde tamamlayıp hadis ilminde yetkin bir âlim olduktan sonra Köstendil'in kuzeydoğusunda yer alan Lofça'ya gitti ve Rumeli'nin yaygın tarikatlarından olan Halvetî-Ramazânîye şeyhi Lofçavî Ali Fâzıl'a intisap etti, seyrüsülûkünü tamamlayıp ondan icâzet aldı (*Tekmiletü's-Şekâik*, s. 304). Soyunun Hz. Ömer'e dayandığı, mânen Hacı Bektâş-ı Velî'ye müntesip olduğuna dair sonraki dönem kaynaklarda verilen bilgiler aynı isim ve künyeyi taşıyan, kendisinden yaklaşık bir buçuk asır önce yaşamış bir başka Halvetî şeyhiyle ilgilidir. Halvetiyye'nin Ramazan Mahfî tarafından İstanbul Kocamustafapaşa'da kurulan Ramazânîye kolunun Edirne'de yayılmasını sağlayan Şeyh Mestçî Ali Rûmî ve oğlu Mestçîzâde İbrâhim Necib Edirnevi'nin ardından Mestçîzâde'nin halifesi Debbâğ Ali Rûmî vasıtasıyla tarikat Filibe merkezli Batı Trakya bölgesine intikal etti; Debbâğ Ali Rûmî'nin halifesi Lofçavî Ali Fâzıl Efendi'nin Filibe, Troyan ve Tetevan şehirlerine komşu olan Lofça'da bir tekke açmasıyla Edirne ve Filibe'den sonra Lofça ve çevre şehirlerde yaygınlaştı.

Ali Alâeddin Efendi, Ali Fâzıl Efendi'den hilâfet aldıktan sonra Köstendil'de açtığı dergâhta irşad faaliyetine başladı, ardından mürşidinin emriyle İstanbul'a gitti. Yedikule civarında bulunan Halvetiyye'nin Sünbülüyye koluna ait Hacı Evhad (Hacı Evhadüddin) Dergâhı'nda postnişanlık yaptı. İbrâhim Fahreddin Efendi, Köstendilli'nin daha sonra padişah iradesiyle Köstendil müftülüğüne tayin edildiğini ve Hacı Evhad Dergâhı meşihatından ayrılarak postu Kutub Hüseyin Efendi'ye bıraktığını söyler (*Envâr*, s. 51). Köstendilli, III. Ahmed'in 28 Safer 1133 (29 Aralık 1720)